

24.1.2025

VALTIONEUVOSTON OIKEUSKANSLERI

Puheenvuoro ja taustamuistiinpanot:

valtioneuvoston oikeuskansleri,

hallinto-oikeuden dosentti, OTT Tuomas Pöysti

vuoden 2025 Asianajajapäivä

Jokaisen pääsy oikeuksiinsa – riippumattoman ja itsenäisen asianajajakunnan roolista oikeusvaltiossa

Tiivistelmä:

Riippumaton, itsenäinen ja osaava asianajajakunta on nykyaikaisen kestäväen eurooppalaisen oikeusvaltion ja oikeuksiin pääsyn yksi keskeisistä rakenteellisista takeista. Sisällöllisesti ja eettisesti korkeatasoisten sekä monipuolisten asianajajapalveluiden saatavuus kohtuulliseen hintaan eri tyyppisille asiakkaille on olennainen osa tehokkaita oikeussuojakeinoja. Päämiehen edun turvaamisen ja toimeksiannon huolellisen hoitamisen ohella asianajajilla on lakiin perustuen velvollisuuksia vastapuolia, tuomioistuimia ja muita viranomaisia sekä koko oikeusyhteisöä ja yhteiskuntaa kohtaan sekä rooli ristiriitoja ratkaisevina ja oikeutta suoraan toteuttavina toimijoina (pesänselvittäjä ja pesänjakaja; insolvenssimenettelyt, sovittelu...). Viime vuosina on tuotu yhä enemmän esille perustuslaillisen oikeusvaltion eetokseen sitoutuneen asianajajakunnan merkitystä demokratian turvana.

Asianajajakunnan eurooppaoikeudellisen aseman ja merkityksen oikeuksiin pääsulle ja hyvän oikeudenhoidon ja oikeusvaltion yhtenä takeena puoltavat sitäkin, että olisi arvioitava, pitäisikö perustuslain oikeudenkäyttöä koskevissa säännöksissä tunnistaa itsenäisen ja riippumattoman asianajajakunnan rooli. Perustuslakia tärkeämpää on tavallisen lainsäädännön uudistukset sisältäen asianajajista annetun lain ja luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajista annetun lain kokonaisuudistuksen. Asianajajien sekä muiden julkista luotettavuutta nauttivien avustajien on tarpeen olla riippumattoman ja uskottavan valvonnan piirissä. Asianosaisautonomian laajentaminen oikeudenhoidon ja prosessin uudistuksissa osaltaan korostaa oikeudellisten avustajien merkitystä. Oikeudenhoidon tietojärjestelmissä on tarpeen huolehtia julkisen valvonnassa toimivien oikeudellisten avustajien tasapuolisesta asemasta ja pääsystä tietoihin ja viestintään (OmaOikeus).

OIKEUSKANSLERINVIRASTO

I Avaus

1. Hyvät asianajajat: Kestävässä eurooppalaisessa oikeusvaltiossa olette yksi keskeisistä toimijoista oikeuksiin pääsyn turvaajana. Asianajajat, julkiset oikeusavustajat sekä luvan saaneet oikeudenkäyntiavustajat (lupajuristit) tekevät arkityötä jokaisen pääsyn oikeuksiin toteuttamisessa mitä moninaisimmissa rooleissa; ensisijaisesti päämiehen edun ajajana mutta oikeudenmukaisen ja sujuvan oikeudenkäytön, hyvän oikeudenhoidon ja koko oikeusjärjestelmän toimijana. Lainsäätäjä on asettanut erityisiä velvoitteita vastapuolta ja tuomioistuinta sekä muita viranomaisia kohtaan asianajajille ja oikeudenkäyntiasioissa luvan saaneille oikeudenkäyntiavustajille.
2. Puheenvuoroni näkökulma lähtee riippumattoman ylimmän laillisuusvalvojan ja asianajajavalvojan tehtävästäni valvoa asianajajayhteisön (Suomen asianajajat) ja sen valvontalautakunnan toimintaa julkisten tehtävien osalta sekä sitä, että asianajajat ja lupajuristit täyttävät velvollisuutensa ja että heillä on oikeus toimia tehtävässä. Käyttämällä yleisen edun nimissä valitusoikeuttaan valvontalautakunnan ja oikeudenkäyntiavustajalautakunnan sekä asianajajayhteisön hallituksen valvonta-asioita koskevista päätöksistä oikeuskansleri turvaa perusteltua luottamusta asianajajiin ja asianajajayhteisön valvontajärjestelmän toimivuuteen samoin kuin varmistaa perus- ja ihmisoikeuksien ja kohtuuden sekä hyvän hallinnon toteutumista. Oikeuskanslerin laillisuusvalvonta osaltaan oikeudellisin keinoin huolehtii siitä, että asianajajayhteisön autonomian piirissä tehtävien ratkaisuiden ja yleisen lain sekä yhteiskunnan yleisten, lakiin ja sen soveltamiskäytäntöön perustuvien moraalikäsitteiden välillä säilyy riittävä yhteys, vaikka asianajajayhteisön autonomian vuoksi asianajajien toiminnan sääntelyssä täytyy voida mennä tarvittaessa myös vastavirtaan hetkellisiä yhteiskunnan virtauksiin nähden.¹
3. Ylimmän laillisuusvalvojan näkökulma painottuu ongelmakohtiin. Oikeuskanslerin riippumaton laillisuusvalvonta kattaa ensinnäkin ylimmän hallitusvallan käytön ja siinä yhtenä erityisenä ja yhä enemmän painoarvoa saavana on ennakollinen säädösvalvonta perustuslakivaliokuntaa täydentävänä ja sille rinnakkaisena ennakollisena perustuslainmukaisuuden valvontana. Toiseksi oikeuskanslerin valvonnan piirissä on koko oikeuslaitos mukaan lukien asianajajat sekä lupajuristit sekä kolmanneksi koko julkinen hallinto mukaan lukien yksityistetyt julkiset tehtävät. Yleisiä tuomioistuinta koskevat asiat ovat oikeuskanslerin laillisuusvalvonnassa iso asiaryhmä eri laillisuusvalvonta-asioissa: tuomioistuinta tehdään merkittävästi kanteluita mutta vain harvat johtavat toimenpiteisiin; periaatteessa ja käytännössäkin merkittävä on myös tuomareiden ja syyttäjien virkarikosasioiden erityissyöttäjänä toimiminen sekä valtioneuvoston oikeuskanslerista annettuun lakiin perustuva rangaistustuomioiden tarkastus. Eri tyyppisiä asianajaja-asioita on nyt liki 900 vuosittain. Kanteluissa painottuvat yksittäisten ihmisten asiat, erityisesti perhe- ja perintöoikeudelliset asiat ja lapsiin liittyvät asiat sekä riita- ja rikosasiat. Usein esiintyviä kysymyksiä ovat hitaus ja huolellisuus toimeksiannon hoitamisessa, viestintä

¹ Hyvää asianajajatapaa koskevien tapaohjeiden, asianajajayhteisön autonomian sekä yleisen moraalien väliset suhteet voivat olla monella tapaa jännitteiset, ks. Keränen, A. (2024). Sallittu ja kielletty menettely asianajajan toiminnassa hyvän asianajajatavan valossa. Väitöskirja. Publications of the University of Eastern Finland. Punamusta 2024, s. 339-347.

asianosaisten ja myös vastapuolen kanssa sekä esteellisyyskysymykset.² Tosi asiallisesti kuluihin ja riskien ennakointiin tavalla tai toisella liittyvät pulmat ovat nyt lisääntyvästi esillä, vaikka niitä ei ole kanteluissa välttämättä näin muotoiltu. Liikejuridiikka ja yritysten väliset riidat eivät niissä näy kuin vain hyvin harvoin. Kanteluiden ja valvontalautakunnan asiakirjat kertovat oikeudenhoidon arjesta ja koskevat usein asianajajan ja myös tuomioistuimen menettelyä.³ Laillisuusvalvonnan eri muotojen kokonaisuuden kautta avautuukin näkymä suomalaisen oikeuksiin pääsyn ja oikeusvaltion toimivuuteen.

II Oikeusvaltion ja jokaisen pääsyn oikeuksiin arkkitehtuuri sekä asianajajien paikka siinä

4. EU-oikeuden ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen pohjalta on selvää, että oikeus pätevään ja riippumattomaan oikeudelliseen neuvontaan ja oikeudelliseen avustajaan on Euroopan ihmisoikeussopimuksen ja EU-oikeuden perusteella osa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeita ja tehokkaiden oikeussuojakeinojen vaatimusta sekä myös oikeusvaltioperiaatetta, jolle Euroopan unioni perustuu. Perustuslain 2 §:n oikeusvaltioperiaate ja 21 § oikeudesta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin sekä hyvään hallintoon edellyttävät niin ikään pätevää ja riippumatonta asianajajakuntaa, jonka palvelut ovat kohtuulliseen hintaan saatavissa.⁴ Suomalaisessa perustuslain tulkinnassa tähän ei ole kovinkaan paljon kiinnitetty huomiota. Asianajajakunta ja sen palvelut ovat yksi oikeudellisesti, taloudellisesti, yhteiskunnallisesti ja eettisesti kestävän oikeusvaltion ja tehokkaan oikeusturvan arkkitehtuurin osista. Asianajajakunnan tehtävänä on tuoda oikeuksien toteuttamisen ja oikeusvaltion eetosta niiden toimintaan. Asianajajien erityinen asema ja riippumattomuus eivät ole privilegioita eivätkä saa olla kilpailunrajoitus tai asianajajia itseään varten. Erityinen asema ja riippumattomuus perustuvat asianajajien erityiseen rooliin ja velvollisuuksiin sekä velvollisuuksia vastaavaan

² Ks. myös Keränen, 2024, s. 117, s. 364 yhtyen Ahti Saarenpään valvontalautakunnan koulutuspäivillä 2017 pitämään esitelmään ja s. 531.

³ Vuonna 2023 yleiset tuomioistuimet olivat valtioneuvoston ja poliisin jälkeen kolmanneksi yleisin kanteluiden kohde varsinaiseen laillisuusvalvonnalliseen arviointiin otetuista kanteluista, [oikeuskanslerin kertomus eduskunnalle, K 11/2024 vp, oikeuskanslerin tilastot vuodelta 2023, s. 183-197](#).

⁴ Asianajajien asemasta ja roolista, ks. Jacobson, N. (2024). Asianajajakunnan, asianajajien ja asianajosalaisuuden sääntely perustuslaissa. Defensor Legis 4/2024, 597 – 603. Ks. myös Fredman, M. (2024). Asianajajaoikeudellisista normeista ja oikeuslähteistä. Defensor Legis 4/2024, 535–561; Kajala, J. (2024). Asianajajan puolustusvelvollisuus: Tutkimus rikoksesta epäillyn ja syytetyn asianajajan puolustusvelvollisuuden sisällöstä ja rajoituksista rikosprosessin eri vaiheissa. [Helsingin yliopisto], erit. s. 2-7 ja 11-12 sekä 18-20. Kajalan väitöskirjassa käydään yksityiskohtaisesti läpi puolustusasianajajan velvollisuuksia eri prosessivaiheissa osana oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kontekstia. Asko Keräsen väitöskirja on systemaattinen esitys sallitun ja kielletyn määräytymisestä asianajajan toiminnassa nimenomaan tapaohjeiden ja asianajajavalvonnan käytäntöjen kautta, Ks. Keränen, 2024, asianajajaoikeudellisista oikeuslähteistä ja tapaohjeiden suuresta merkityksestä sallitun ja kielletyn määrittäjänä, 46 -107 sekä erityisesti Korkeimman oikeuden ratkaisun KKO 2009:10 arvioinnista ja siitä, että tuomioistuimet ovat antaneet paljon painoa tapaohjeille ja asianajajayhteisön autonomialle. Keräsen väitöskirja on myös kattava puheenvuoro hyvän asianajajatavan oikeudellistumisesta ja irtautumisesta puhtaammin ammattieettisestä normistosta. Defensor Legis -aikakauskirjan numeron 4/2024 teemana on asianajajaoikeus. Ks. lisäksi Fredman, M. (2021). Rikosasianajajan käsikirja. AlmaTalent 2021, luvut 1 ja 2.6.; Fredman, M. (2018). Puolustajan rooli. AlmaTalent. Luvut 1.3. , 1.4., 4.1. ja 4.2.

osaamiseen oikeusvaltiossa ja sen oikeudenhoidossa.⁵ Riippumattomuus on asianajajan velvollisuuksia lisäävä seikka.⁶ Se on asianajajan ammatillisten velvollisuuksien ja ammatti-identiteetin ydintä. Sen tarkoituksena on mahdollistaa päämiehen oikeuden turvaaminen hoitamalla mahdollisimman tehokkaasti ja huolellisesti päämiehen antama toimeksianto.

Oikeus pätevään ja riippumattomaan oikeudelliseen avustajaan on eurooppaoikeudellisesti osa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeita ja tehokkaiden oikeussuojakeinojen ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimusta.⁷ Vastaavat tehokkaiden oikeussuojakeinojen vaatimukset ovat keskeistä sisältöä kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa ja asianajajien osalta myös YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallisessa julistuksessa vuodelta 1948 sekä YK:n päätöslauselmassa 45/19666, (18.12.1990). Mahdollisuus käyttää avustajaa ja saada neuvoja riippumattomilta asianajajilta on lisäksi nykyisin ymmärrettävissä osaksi Euroopan unionista tehdyn sopimuksen 2 artiklan mukaista oikeusvaltioperiaatetta, jolle Euroopan unioni perustuu.

EU-oikeudessa ja ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä lähdetään siitä, että asianajajan tulee olla riippumaton ja noudattaa asianajajakunnan eettisiä ja ammatillisia normeja, joiden valvonta on riippumatonta. Asianajajien asemaa tukee asianajosalaisuus.⁸ Euroopan Unionin tuomioistuimen oikeuskäytännössä on siis todettu tämä jäsenvaltioiden sääntelyperinne. Asianajajien asemaa ei ole suoraan johdettu unionin perustana olevien sopimusten sopimusmääräyksistä.

III Asianajajien monet mutta aina luotetun toimijan roolit

5. Asianajajalla on oikeuksiin pääsyssä ja oikeusvaltiossa sekä demokratiassa useita rooleja, jotka kaikki edellyttävät turvattua riippumattomuutta, korkeaa osaamista ja ammattietiikkaa, hyvää harkinta- ja vuorovaikutuskykyä sekä yleistä, asianajajien toiminnan laatuun ja riippumattomaan ja uskottavaan valvontaan perustuvaa luottamusta asianajajan roolia kohtaan. Oikeuksiin pääsyn ja toimivan nykyaikaisen perustuslaillisen oikeusvaltion ja demokratian arkkitehtuurissa asianajajilla on oikeuskirjallisuuden ja eri maiden hyvää asianajajatapaa koskevien sääntöjen perusteella tekemäni arvioni mukaan ainakin seuraavat 10 yleistä roolia. Roolit näkyvät eri tavoin eri asianajajien toiminnassa. Uudemmassa kirjallisuudessa ja käytännössä on tuotu esille

⁵ Ks. tapaohjeiden kohta 2.3.1.

⁶ Keränen, 2024, s. 163-164.

⁷ Ks. EU:n perusoikeuskirjan 20 artikla ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artikla sekä niitä koskeva tulkintakäytäntö Euroopan unionin tuomioistuimessa, EUT, ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa, EIT. EU:n perusoikeuskirjan 47 artiklassa nimenomaisesti mainitaan mahdollisuus saada neuvoja sekä antaa toisen henkilön puolustaa ja edustaa itseään. Tehokkaiden oikeussuojakeinojen vaatimus liittyy myös EIS:n yksittäisiin artikloihin niitä koskevan EIT:n tulkintakäytännön mukaisesti.

⁸ EU-tuomioistuimen oikeuskäytännöstä, ks. asia C-309/99, Wouters, 102 kohta (asianajajan riippumattomuus suhteessa julkiseen valtaan ja muihin toimijoihin nähden päämiehen edun ajamisen turvaamiseksi); asia C-155/79, AM & S Europe v. Komissio, 24 kohta ja asia C-550/07 P, Akzo Nobel Chemicals ja Acros Chemicals v. Komissio ym., 42 kohta (asianajajan riippumattomuus ja rooli yleisen edun näkökulmasta valvottuna riippumattomana ammattikuntana, joka on osa oikeudenhoidon kokonaisuutta ja palvelee oikeudenhoidon etuja. Riippumattomuuden ja asianajosalaisuuden yms. erityisaseman vastapainona asianajaja on yleistä turvaavan valvonnan ja asianajajien ammattieettisten ja kurinpitosääntöjen alainen. Ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännöstä asianajosalaisuuden edellytyksiin nähden, ks. Michaud v. Ranska, no. 122323/11, 6.12.2012.

asianajajien roolia demokratian ja demokraattisen oikeusvaltion sekä sen oikeusvaltiollisen eetoksen turvaajina:⁹

(5.1.) **Päämiehen edun tunnistaminen ja ajaminen sekä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin turvaaminen päämiehelle:** asianajaja antaa neuvoja monimutkaisessa oikeuden ohjaamassa maailmassa suunnistamisessa. Asianajajalla on toimimisvelvollisuus päämiehen hyväksi sen jälkeen kun toimeksiantosopimus on syntynyt. Asianajaja osin tukee päämiehen oikeudellista toimijuutta ja eräissä tilanteissa osin mahdollistaa sen. Asianajaja kulkee rinnalla vaikeissa tilanteissa silloinkin, kun monet muut ovat kääntäneet selkänsä. Monet yksityishenkilöiden kuluja koskevat pettymykset ja kantelut syntyvätkin siitä, että asianajajan rooli usein tunti hinnoiteltua palvelua tarjoavana yrittäjänä saattaa unohtua. Asianajajan velvoitteet päämiestä kohtaan on asianajajan roolin sekä asianajo-oikeuden ja ammattieettisten velvoitteiden perusta mutta asianajajalla on myös lakiin perustuvia muita velvoitteita ja päämiehen etua ei ajeta millä keinolla tahansa vaan lain puitteissa ammattimaisesti ja ammattieettisten periaatteiden mukaan toimien. Asianajaja hakee päämiehen oikeudellisen edun turvaamista pyrkimällä toimeksiannon hoitamisessa päämiehen kannalta optimaaliseen ratkaisuun lainsäädännön ja hyvän asianajajatavan puitteissa.

(5.2.) Ennakoiva **tekninen mutta myös strateginen oikeudellinen neuvonanto** oikeudellisissa kysymyksissä ja oikeuden hyödyntämisessä on tärkeä osa asianajotoimintaa: tämä sisältää oikeuden ottamisen huomioon ja toteuttamisen jo ennakolta.

(5.3.) Asianajajalla on lakiin ja hyvään asianajajatapaan perustuvat velvoitteet tuomioistuinta, vastapuolta, todistajia sekä yhteiskuntaa kohtaan; laissa ja tapaoikeudessa määritellyllä tavalla **hyvän oikeudenhoidon ja tehokkaan prosessin sekä ammattimaisen ja asiallisen riidan/konfliktinratkaisun ylläpitäminen** kuuluu asianajajan tehtäviin.

(5.4.) **Oikeusteiden asiantuntemus ja päämiehen neuvonta niiden oikeassa valinnassa** sekä eri oikeussuojakeinoihin liittyvien riskien hallinnassa on tärkeä osa asianajajan työtä. Päämiehen edun sekä tehokkaan ja ammattimaisen oikeudenhoidon turvaamiseksi on tärkeää torjua **tarpeettomat tai väärässä tai epätarkoituksenmukaisessa foorumissa nostetut jutut**. Puutteet tämän tärkeän tehtävän hoitamisessa tai epäonnistumiset siinä näkyvät myös kanteluissa ja valvonta-asioissa.

(5.5.) **Oikeuden toteuttamisen kulujen ja kuluriskien hallinnan asiantuntijana toimiminen;** kuluriskin aiheuttamat yllätykset oikeudenkäynneissä on toinen toistuva kanteluidenkin aihe niin valvontalautakunnassa kuin oikeuskanslerin laillisuusvalvonnassa. Taitava asianajaja ohjaa tarpeettomia kuluja välttämällä siihen, mikä on oikeasti olennaista ja pitää asiakkaan tilanteen tasalla. Kulujen hallinnan ja siihen liittyvän viestinnän ongelmat tulevat myös usein suoraan tai epäsuorasti esille kanteluissa ja valvonta-asioissa.

(5.6.) **Oikeudenkäynnin tai hallintoasian rajaaminen oikeudellisesti ja ratkaisun kannalta olennaiseen,** osapuolen harkintaa täydentävä ammattimainen harkinta osana oikeudenkäyntiprosessia ja tarpeettomien väitteiden torjuminen. Asianajaja on ammattitaitonsa

⁹ Keskustelusta, ks. Goldstein, A. (2022). The Attorneys Duty to Democracy: Legal Ethics, Attorney Discipline, and the 2020 election. Georgetown Journal of Legal Ethics, 35 (4), 737 – 771. Euroopassa esimerkiksi Puolassa ja Ukrainassa asianajajilla on ollut hyvinkin merkittävää roolia demokratian puolustajina; Suomessa myös siirtymässä täydeksi länsimaiseksi demokratiaksi ja oikeusvaltioksi useilla asianajajilla, esim. Matti Wuorella, on ollut huomattava rooli. Ks. asianajajan roolin monimuotoisuudesta ja heterogeenisyydestä, Keränen, 2024, s.172.

kanssa usein oikeuksien toteuttamisessa luotettu portinvartija. Jutun rajaaminen ja keskittyminen olennaiseen toteuttaa päämiehen etua lainsäädännön puitteissa optimaalisesta ratkaisusta ja samalla on keskeinen hyvän oikeudenhoidon edistämistä koskeva velvoite.

(5.7.) **Oikeuden suora toteuttaminen** esimerkiksi kuolinpesän pesänselvittäjänä tai pesänjakajana, konkurssipesän pesänhoitajana sekä sovittelu ja sovinnollisen ratkaisun edistäminen ja oikeudellinen konfliktinratkaisu konfliktinratkaisun ammattilaisena, joka käyttää huolellista ammatillista harkintaa, on oikeudenkäynnin rinnalla asianajotoiminnan keskeisiä oikeudellisia ja yhteiskunnallisia tehtäviä.

(5.8.) **Oikeudellisen ratkaisun toimeenpanossa avustaminen tai jopa suorastaan toimeenpano.** Testamentin toimeenpanija sekä pesänselvittäjät ja pesänjakajat sekä konkurssissa pesänhoitajat ovat myös esimerkkejä toimeenpanoon ulottuvista tehtävistä. Valvonta-asioissa on ollut pohdintaa, onko täytäntöönpanon hakeminen ja siinä avustaminen sekä missä laajuudessa se on julkisen valvonnan piirissä kun vain oikeudenkäyntiasiat ja tuomioistuimen määräyksenvaraiset asiat kuuluvat valvonnan piiriin.

(5.9.) **Perustuslaillisen, perusoikeusvelvoitteisen oikeusvaltion periaatteiden ja arvojen puolustaminen ja edustaminen** kuuluu asianajajien yleisiin tehtäviin.¹⁰ Etenkin kriisiaikoina tämän on näkynyt pohjoismaisessa oikeushistoriassa. ¹¹ Modernin suomalaisen oikeusvaltion kehitykseen ja perus- ja ihmisoikeusvelvoitteiden nousuun ovat vaikuttaneet useat asianajajat.

(5.10.) **Demokratian ja sen arvojen puolustaminen** kuuluu asianajajakunnan yleisiin tehtäviin ja saa merkitystä varsinkin silloin, kun demokratia on vaarassa vaikka päivittäisessä työssään asianajajat ylläpitävät demokraattista oikeusvaltiota.

IV Missä Suomessa mennään?

6. Suomessa on usein virkamies- ja viranomaiskeskeinen tulokulma oikeuden toteuttamiseen, mikä näkyy suomalaisen tuomari-ideologian taustalla sekä myös tavoissa ajatella oikeudellisen neuvonannon ja avustamisen sääntelyä sekä oikeusapua. Hallintovaltio on sitkeä ja voimissaan. Jo vuoden 1734 lain valmistelusta ja lopullisesta säätämisestä lähtien on ollut havaittavissa pidättyvää suhtautumista moderniin oikeudenkäyntiavustajista ja yleensä asianajajista säätämiseen
7. Perinteisenä suomalaisena erityispiirteenä on ollut prosessin kansanomaisuus, mikä on osaltaan vähentänyt avustajien käyttötarvetta. Tässä on hyvät ja huonot puolensa. Kansanomaisuus ylläpitää välittömyyttä ja oikeuden saatavuutta ja torjuu mielikuvaa oikeuslaitoksesta eliitin

¹⁰ Asianajajia koskevat tapaohjeet, asianajajakunta osana oikeusvaltiota; laajemmin esimerkiksi [Yhdysvaltain American Bar Association, ABA Model Rules of Professional Conduct](#), kohdat 5 ja 6; EU-oikeudellisen oikeudellisen neuvonnan ja EU-politiikkaan vaikuttamisen osalta osalta ks. Korkea-Aho, E., & Leino-Sandberg, P. (2022). Law, legal expertise and EU policy-making. Cambridge University Press; David Howarth, May, C., & Winchester, A. (2018). Lawyers and the rule of law. In *Handbook on the Rule of Law* (pp. 271–288). Edward Elgar Publishing. <https://doi.org/10.4337/9781786432445.00024>.

¹¹ Ks. esim Norja saksalaismiehityksen aikaan, ks. [Modéer, K.Å. \(2023\). From Unlaw to Law: Swedish Reactions within the Legal Profession to the Re-establishment of Rule of Law in the Nordic Countries and Western Germany 1945 – 1955. Scandinavian Studies in Law, Vol. 69, p. 39 – 55](#); s. 41-43; Vaikka asia on laadultaan hyvin erilainen niin Suomessa itsenäisen oikeudellisen ajattelun puolustamisen piirteitä sisältyy esimerkiksi P.E.Svinhufvudin toimintaan asianajajana mm. prokuraattori (oikeuskansleri) Eliel Soisalon-Soinisen murhaajan, ylioppilas Lennart Hohentahlin puolustusasianajajana, mikä sittemmin edesauttoi Svinhufvudin itsensä nousua prokuraattoriksi, joka muutettiin valtioneuvoston oikeuskansleriksi.

palvelijana. Huonona puolena on, että modernissa monimutkaisessa prosessissa kansanomaisuus ei yksin takaa oikeuksiin pääsyä ja voi harhaanjohtavasti ylläpitää yleisjuristin mielikuvaa tai avataan lakikirja -tyyppistä lähestymistapaa. Asia on ajankohtainen. Tekoäly tarjoaa aivan uudenlaisia mahdollisuuksia säilyttää oikeusjärjestyksen kansanomaisuutta mutta toisaalta varsinkin hallintolainkäytössä mutta yleisissä tuomioistuimissa hakemus- ja siviiliasioissa (mukaan lukien perheoikeudelliset asiat) on havaittavissa maallikoiden omassa asiassaan joutuvan helposti myös ongelmiin ja omaa asiaansa ajaessaan ammattilainenkin voi eksyä tunteiden tielle tai systeemin salliman ajattelun ulkopuolelle.

8. Suomi on kokonaisuutena korkeatasoinen oikeusvaltio.¹² On nähtävä nekin asiat, jotka Suomessa toimivat hyvin. Niitä ei pidä mennä korjaamaan. Korjauksia ei pidä myöskään tehdä yksin abstraktin teorian varassa.
9. Todellisia ongelmia ovat oikeudenkäyntien liian pitkä kesto osassa asioita ja poissaolojen yms seikkojen aiheuttamat viivästykset sekä varsinkin siviilioikeudellisissa asioissa korkea kuluriski ja oikeudenkäyntikulujen määrään ja jakautumiseen liittyvä epävarmuus. Yhdessä oikeusturvavakuutusten kehittymättömyyden ja oikeusavun tulorajojen kanssa ne muodostavat reaalisen esteen oikeuksiin pääsulle. Nämä seikat altistavat järjestelmäämme myös oikeuden väärinkäytölle kun heikohkossa asemassa oleva yksityinen kansalainen ei käytä tuomioistuinta turvanaan silloinkaan kun siihen olisi aihetta. Oikeudellisten palveluiden laatu ei voin olla realistisesti täysin tasapuolinen mutta kyllä laatutaso ja pääsy oikeuteen voimakkaasti eriytyy.
10. Oikeusavun matalat tai kaavamaiset ja alhaiset urakkapalkkiot voivat muodostua myös oikeusturvaongelmiksi.¹³

- *Kommentti: Ristiriitaisten korkeimman oikeuden ja korkeimman hallinto-oikeuden ennakkotapausten jälkeen oikeusapupalkkioita koskevan valtioneuvoston asetuksen sovellettavuudesta on valtioneuvoston asetuksen pikainen korjaaminen palkkiotason osalta tärkeä ensiapu mutta ei taida riittää oikeusvarmuuden ja selkeyden palauttamiseen. Asia on joka tapauksessa lainsäätäjän ja budjettivallan käyttäjän ratkaistava. Oikeusturvaan ja oikeusavun saatavuuteen liittyvät seikat valtiosääntöisesti määrittävät, toki lähinnä yleispiirteisesti, eduskunnan ja valtioneuvoston harkinnan reunaehdoja. (ks. [oikeuskanslerin lausunto OKV/3125/21/2024](#)).*

V Mitä Suomessa pitäisi tehdä?

11. Olisi keskityttävä oikeuksiin pääsyn kannalta reaalisen merkityksen kannalta olennaisiin kysymyksiin. [Oikeusministeriön asettaman oikeuslaitoksen kehittämistyöryhmän eli niin sanotun Ilveskeron työryhmän työssä](#) ja yleisemmässä oikeusvaltiota koskevan keskustelun yhteydessä on tarpeen arvioida ja selkeästi tunnistaa riippumattoman ja ammatillisesti sekä eettisesti korkeatasoisen asianajajakunnan merkitys hyvin olennaisena osana oikeuksien pääsyn

¹² Ks myös apulaisoikeuskansleri Mikko Puumalaisen puheenvuoro 21.10.2024, [Miten oikeuslaitosta valvotaan sen riippumattomuutta kunnioittaen](#), OM:n riippumaton oikeuslaitos oikeusvaltion turvana -työryhmän kuulemistilaisuus sekä [EU:n oikeusvaltiokertomukset](#) ja niiden Suomea koskeva maaliite ja [World Justice Project, Rule of Law Index](#).

¹³ Havainto perustuu oikeuskanslerin asianajaja- ja lupajuristivalvonnan kokemus ulkomaalaisasioista vuoden 2015 turvapaikanhakijoiden määrän kasvun jälkeen, jolloin liian kokemattomat tai alalle soveltumattomat ”urakoivat” Migrin ja hallintotuomioistuinten prosesseissa ja joista myös tuomioistuimet tekivät useampia oikeudenkäymiskaaren mukaisia ilmoituksia valvontalautakunnalle asioista, joissa oli kysymys avustajan ja toimeksiannon hoitamisen perustavanlaatuisen veloitteiden hoitamisessa ilmenneistä puutteista ja osaamattomuudesta.

toteutumisen turvaa sekä oikeusvaltion rakenteita. Perustuslain muuttamisen pitää olla korkean kynnyksen takana ja muutokset tehtävä muutenkin huolella harkiten. Vallankäytön ja vallanjaon sekä ylipäänsä demokraattisen oikeusvaltion kantavat periaatteet olisi hyvä olla luettavissa perustuslaista ytimekkäällä tavalla kirjoitettuna.

12. Oikeusvaltion ja oikeudenkäytön keskeisten toimijoiden riippumattomuuden toteamista ja riippumattomuuden takeiden riittävää säätämistä ja vahvistamista perustuslain tasoilla nykyistä tarkemmin olisi perusteltua. Tuomioistuinten ohella tämän tulee koskea kattavasti ja tasapuolisesti keskeisiä oikeushoidon toimijoita mukaan lukien ylimmät laillisuusvalvojat ja myös asianajajakunta laajassa merkityksessä.¹⁴ Kattavan kuvan antamiseksi modernin oikeusvaltion ja oikeuksiin pääsyn takeiden rakenteista ja periaatteista perustuslaissa olisi perusteltua harkita säätää lyhyesti asianajajakunnasta ja sen riippumattomuudesta sekä asianajosalaisuudesta valtiosääntöisenä toimeksiantona perustuslaissa vastineena asianajajakunna laajassa merkityksessä erityisestä roolista oikeushoidossa. Kun osasta vakiintuneita oikeusvaltioita poiketen myös valtakunnansyyttäjästä säädetään perustuslaissa olisi myös oikeudenkäynnin osapuolten symmetriankin perusteella perusteltua todeta riippumattomat asianajajat perustuslain tasolla ja samalla huolehtia siitä, että perustuslain 124 §:n estämättä ammattikunnan itsesääntelyssä on riittävät sanktiomahdollisuudet; siis että valvontatautakunta voi jatkossakin käyttää sanktiovaltaa lain ja hyvän asianajajatavan mukaisista toimista, mutta yleistä etua ja luottamusta turvaavan riippumattoman laillisuusvalvonnan (oikeuskansleri) valvonnassa.
13. Konkreettiset, tavallisen lain tasoiset toimenpiteet ovat olennaisia, jopa olennaisimpia kuin perustuslain muutokset. Luotettujen ja riippumattomien oikeudellisten neuvonantajien ja oikeudenkäyntiavustajien jakaminen meillä Suomessa näihin kolmeen eri lailla säänneltyyn ryhmään on laillisuusvalvojan kannalta asiakkaillemme usein vaikeaa mieltää ja eroja ei kaikilta osin pysty perustelemaan. Oikeudellisen neuvonnan osalta tärkeää olisi, että kaikki oikeudelliset avustajat ja neuvonantajat olisivat samanlaisen valvonnan kohteena.
14. Asianajajalain ja luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajista annetun lain kokonaisuudistus on käytännössäkin merkittävä lainsäädännöllinen uudistus. Sillä voidaan korostaa asianajajien merkitystä oikeudenkäytössä ja oikeushoidossa sekä oikeuksiin pääsyn turvaamisessa yleensä. Uudistuksessa on myös huolehdittava siitä, ettei oikeudellisten palveluiden tarjonta pääse kapenemaan. Olisi harkittava, että voitaisiin jollain tapaa yhdistää luvan saaneiden oikeudenkäyntiavustajien ja asianajajien järjestelmä tai ainakin lähentää sitä toisiinsa – näin monimutkaista järjestelyä ei nimittäin muissa pohjoismaissa ole mutta toisaalta on hyvä tunnustaa, että oikeudelliset palvelut ja päämiehet ovat hyvinkin eri tyyppisiä.
15. Helsingin hovioikeuteen on kertynyt merkittävää asianajajaoikeuden osaamista mutta valitus valvontalautakunnan päätöksestä on luonteeltaan tai sen pitäisi olla asiallisesti hallintolainkäytölle ominainen valitusasia. Siinähan nimittäin valvotaan sitä, että asian ensimmäisessä vaiheessa ratkaissut viranomaisella on toiminut harkintavaltansa rajoissa ja

¹⁴ Ks. myös apulaisoikeuskansleri Mikko Puumalaisen puheenvuoro 21.10.2024, [Miten oikeuslaitosta valvotaan sen riippumattomuutta kunnioittaen](#).

noudattanut säädettyä prosessia. Tämä lähinnä tuomioistuinten asianajajien oman valvontaelimen harkintavallan rajoja valvova rooli on vahvasti ankkuroitu korkeimman oikeuden ennakkotapauksessa KKO 2009:10. Korkeimman oikeuden linjaama muutoksenhakutuomioistuinten rooli vaikuttaa väistämättä myös siihen, mikä on tarkoituksenmukainen prosessi. Olisi kyllä harkittava lain oikeudenkäynnistä hallintoasioissa mukaisen prosessin soveltamista valvonta-asioissa, jolloin myös lautakunta tai asianajajayhteisön hallitus suoraan oikeudenkäynnin osapuolena puolustaisi päätöksiään, mikä olisi valvonnan riippumattomuuden kannalta perusteltu ratkaisu. Asianajajayhteisön hallituksella voi silti olla lakisääteinen rooli lausuman antajana.

16. [Oikeuslaitostyöryhmässä \(Ilveskeron työryhmä\)](#) on tehty niin pieniä ja konkreettisia kuin isoja ja periaatteellisia alustavia [ehdotuksia](#), joiden yhteydessä on tarkkaan harkittava vallanjakoa ja oikeusvaltion peruseriaatteita sekä tehtävä huolellinen vaikutusarviointi. Kaikkien prosessilajien osalta on tarpeen noudattaa **kerran ja kunnolla kunkin asian laadun mukaisesti -ajattelun** mukaista lähestymistapaa ja asian mahdollisimman varhaista haltuunottoa kokonaisuutena.
17. Rikosprosessin osalta monet esitykset vaikuttavat hyvin perustelluilta. Rikosprosessissa on prosessin tehokkuuden ohella aivan olennaista prosessin laatu ja niin epäillyn ja syytetyn kuin rikoksen uhrin sekä yleisen edun aseman turvaaminen.¹⁵ Syyteneuvottelun käyttöalan laajentaminen, esitutkinnan loppulausuntojen velvoittavuuden lisääminen preklusion avulla ja yleensä esitutkinnan muuttaminen pääsääntöisesti syyttäjäjohtoiseksi menettelyksi, jossa rikosasia valmistellaan mahdollisimman valmiiksi pääkäsittelyä varten korostavat asiantuntevan avustajan aktiivista roolia ja merkitystä jo esitutkinnan aikana.
18. Ylipäänsä **prosessin asianosaisautonomian vahvistaminen edellyttää aktiivista ja osaavaa avustajaa**, joka nähdään myös tietojärjestelmiä kehitettäessä viranomaistahojen ohella keskeiseksi toimijaksi prosessissa ja oikeudenhoidon alustoilla. Asianajajat ja lupajuristit täytyy siksi nähdä tärkeäksi osapuoleksi oikeudenhoidon digitaalisella alustalla ja tietojärjestelmissä. Asianajajilla ja lupajuristeilla olisi perusteltua olla yhtäläisten mahdollisuuksien ja puolustuksen oikeuksien mukaisesti (equality of arms) mukaisesti syyttäjien kanssa tasapuolinen asema pääsyssä AIPA- ja HAIPA -tietojärjestelmiin sekä tuleviin oikeudenhoidon alustoihin ja niiden tarjoamiin mahdollisuuksiin salassapitosäännökset huomioon ottaen. Oikeudenhoitoa ja oikeudenkäyttöä on muutenkin perusteltua kehittää digitaalisella alustalla olevana palveluna ja asianosaisille ja näiden avustajille olisi hyvä olla OmaOikeus –tyyppinen näkymä omiin juttuihin.
19. Siviiliproessin osalta oikeudenkäyntien keston lyhentäminen ja suunnitelmallisempi työote, jossa prosessisuunnitelma sekä tuomioistuimen vahva ja aktiivinen muodollinen, menettelyllinen ja materiaallinen prosessinjohto, joilla kukin juttu hyvässä vuorovaikutuksessa osapuolten kanssa sekä eri tilanteisiin sopivien prosessilajien käyttö (pienriitamenettely, hyppyvalitus ennakkotapauksissa, joukkokanne) ovat nähdäkseni toimivia keinoja vaikuttaa myös oikeudenkäyntien kustannuksiin. Prosessin tehokkuuden ja oikeuksiin pääsyn kannalta sillä, että osaavat avustajat, joilla on siihen kannustimet, torjuvat perusteettomat tai liian sekavat jutut sekä

¹⁵ Ks. apulaisoikeuskansleri Mikko Puumalaisen puheenvuoro 25.11.2024, [Oikeuslaitoksen kehittämisessä tehokkuuksia pitää hakea – unohtamatta kuitenkin totuuden etsintää](#).

osaltaan rajaavat oikeudenkäyntikysymykset ja aineiston olennaiseen. Kuluriskin jakautumista koskevien säännösten tulee olla soveltamiseltaan hyvin ennustettavia. Siviiliprosessissa oikeuksiin pääsyn kannalta olennaista on myös selvittää edelleen oikeusavun tulorajoja ja joustavampia muotoja oikeusavun osittaiseen tukemiseen sekä erityisesti selvittää oikeusturvavakuutusten ja niiden korvausrajojen kehittämistä ja sitä, ettei vakuutuksen ehdot ole esteenä hyvän oikeushoidon edellyttämälle asian sovinnolliselle ratkaisemiselle. Olisi pohdittava myös eri keinoja rahoittaa nykyistä monipuolisemmin vakuutus pohjaista kulujen korvaamista.

20. Julkisten oikeusavustajien on perusteltua jatkossakin noudattaa asianajajia koskevaa hyvää asianajajatapaa ja olla asianajajavalvonnan piirissä. [Oikeuslaitostyöryhmän väliraportin](#) ajatukset julkisten oikeusavustajien lisääntyvästä erikoistumisesta vastaavat alan yleistä kehitystä ja ovat siten kannatettavia.

VI Lopuksi

Riippumattomat ja itsenäiset asianajajat, julkiset oikeusavustajat ja lupajuristit ovat monipuolisesti päämiehen edun ajajina ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumisen turvaajina sekä päämiestensä oikeudellisina neuvonantajia edistämässä oikeuksiin pääsyä. Asianajajat, julkiset oikeusavustajat ja lupajuristit täyttävät laajalti velvoitteita koko oikeudenkäyttöä ja hyvää oikeushoitoa kohtaan ja edistävät hyvää oikeushoitoa ja ammattimaista konfliktinratkaisua. Tämän tehtäväkokonaisuuden lainsäädännöllisten edellytysten ja riippumattoman toiminnan edellytysten kehittäminen on olennainen osa oikeudenkäytön ja -hoidon tulevaisuudesta huolehtimista.